

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

ГЕВОРКЯН АРТЕМ ЮРІЙОВИЧ

УДК 658:621

АДАПТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ
ДО УМОВ СОТ

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів, контролінгу та зовнішньоекономічної діяльності Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент
Данько Тарас Володимирович,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
доцент кафедри фінансів, контролінгу
та зовнішньоекономічної діяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Перерва Петро Григорович,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
декан економічного факультету;

кандидат економічних наук, доцент
Маслак Ольга Іванівна,
Кременчуцький державний політехнічний
університет ім. Михайла Остроградського,
завідувач кафедри економіки.

Захист відбудеться «18» листопада 2009р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.050.02 у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» за адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21, корпус У1, ауд. 1001.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» за адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21.

Автореферат розісланий 16.10. 2009р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Максименко Я.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток економіки в Україні на сучасному етапі багато в чому визначається вступом держави до Світової організації торгівлі. У зв'язку з цим гостро стають питання, що пов'язані з адаптацією галузей вітчизняної промисловості й окремих підприємств до змін зовнішньоекономічних умов, викликаних членством України в СОТ. Для вирішення цих питань розробляються програми підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та відповідні заходи, як на державному, так і на галузевому рівнях. Однак, економічне становище, рівень конкурентоспроможності вітчизняних підприємств досі не відповідають в повній мірі умовам СОТ. Щоб докорінно змінити таку ситуацію необхідні відповідні дослідження за різними напрямками, що вивчають економічні перетворення та відповідні заходи адаптації, зокрема, машинобудівних підприємств до конкуренції в умовах СОТ.

Економічним питанням адаптації підприємств до змін зовнішньоторговельних умов присвячують свої дослідження як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких В. Александрова, І. Ансофф, Л. Антонюк, О. Білорус, Р. Віпп, Я. Жаліло, Е. Лофквіст, Д. Лук'яненко, П. Орлов, А. Петігрю, Є. Полтавська, М. Портер, Р. Розенфельд, Ю. Савінов, А. Філіпенко, Й. Шумпетер, П. Ярзабовскі та інші. У наукових роботах таких вітчизняних вчених як І. Бураковський, З. Варналій, А. Гончарук, І. Майорова, Ю. Макогон, В. Мовчан, Ю. Пахомов, В. Пухлій, Н. Селіцька, В. Сіденко, Г. Скударь, І. Смолін, В. Ячменьова та інших розглянуті можливі наслідки членства України в СОТ для окремих підприємств. Проте, недостатньо висвітлені загальні принципи управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування України в процесі адаптації до умов СОТ. Неповністю в існуючих рекомендаціях враховується різнорідність стану підготовки підприємств до нових ринкових умов. Тому потребують подальшого розвитку методи аналізу стану адаптації та конкурентоспроможності підприємств машинобудування. Також потребують удосконалення методи виявлення пріоритетних напрямків в економічній діяльності машинобудівних підприємств і методи розробки відповідних економічних перетворень на підприємствах щодо забезпечення їх сталої конкурентоспроможності в умовах СОТ.

Актуальність, висока теоретична та практична значущість проблеми адаптації підприємств машинобудування до умов СОТ зумовили необхідність проведення дослідження, вибір теми дисертації, мету й відповідні задачі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає науковому напрямку кафедри фінансів, контролінгу та зовнішньоекономічної діяльності, реалізованого в рамках науково-

дослідницької теми «Розробка концепції та теоретичних засад управління конкурентоспроможністю промислових підприємств в умовах глобалізації» (№ ДР 0104U003360), в якій здобувачем проаналізовано сучасний стан управління конкурентоспроможністю промислових підприємств та надано його оцінку в умовах глобалізації.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка науково-методичних засад управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування в процесі адаптації їх діяльності до умов Світової організації торгівлі. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких задач:

- узагальнити існуючі наукові підходи до категорій „адаптація підприємства” та „конкурентоспроможність підприємства” з метою уточнення їх економічної сутності та взаємозв’язку в контексті предмету дослідження;

- удосконалити методи аналізу конкурентоспроможності підприємств машинобудування України в процесі адаптації до умов СОТ;

- дослідити ступінь однорідності стану підготовленості підприємств машинобудування України до конкуренції в умовах СОТ;

- здійснити порівняльний аналіз однорідних груп підприємств за пріоритетними напрямками економічних перетворень, які націлені на адаптацію діяльності підприємств в умовах СОТ;

- визначити для однорідних груп підприємств відповідні системи показників для відслідковування стану їх конкурентоспроможності у процесі адаптації до умов СОТ;

- систематизувати машинобудівні підприємства за однорідними групами згідно розробленої системи показників та запропонувати для них узагальнені стратегії економічних перетворень.

Об’єктом дослідження є процеси адаптації підприємств машинобудування України до їх функціонування в умовах СОТ.

Предметом дослідження є науково-методичні засади управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування України в процесі адаптації до умов СОТ.

Методи дослідження. Методологічну та теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, розробки вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів в області дослідження проблем конкурентоспроможності підприємств та їх адаптації до нових ринкових умов.

Для вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань використовувались такі методи: теоретичного узагальнення та порівняння для уточнення наукових визначень категорій адаптації підприємств та конкурентоспроможності підприємств; економічного та багатовимірного статистичного аналізу для удосконалення методів аналізу конкурентоспроможності підприємств машинобудування України в процесі їх адаптації до умов СОТ; кластерного аналізу для визначення груп підприємств, однорідних за рівнем їх підготовки до умов СОТ;

порівняльного аналізу для виявлення пріоритетних напрямків економічних перетворень, націлених на адаптацію діяльності підприємств кожного кластеру в умовах СOT; кореляційного аналізу та факторного аналізу для визначення системи узагальнюючих показників для відслідковування стану конкурентоспроможності підприємств у процесі адаптації до умов СOT та систематизації підприємств за однорідними групами згідно розробленої системи показників.

У ході дослідження використано Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державного комітету статистики України, матеріали Європейської Комісії та Комітету Регіонів ЄС, Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) та Інституту менеджменту та розвитку (м. Лозанна), результати наукових досліджень Українського центру економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова, Української академії зовнішньої торгівлі, монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів, а також власні дослідження дисертанта й результати їх обробки.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в наступному:

удосконалено:

– методичний підхід до підвищення конкурентоспроможності підприємств, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє визначити однорідні групи підприємств, для кожної з яких рекомендовані відповідні стратегії економічних перетворень у процесі адаптації підприємств машинобудування до умов СOT;

– методичні засади визначення пріоритетних напрямків економічних перетворень, які, на відміну від існуючих, у більшому ступені враховують сукупність дій, націлених на адаптацію діяльності підприємств в умовах СOT;

– методи аналізу конкурентоспроможності підприємств, що сприятимуть на основі запропонованого диференційного підходу, з урахуванням існуючих фінансових, часових, технологічних можливостей, визначенню шляхів і пріоритетів адаптації підприємств до умов СOT;

дістали подальший розвиток:

– понятійно-категоріальний апарат із визначення економічної сутності та взаємозв'язку категорій „адаптація підприємства” та „конкурентоспроможність підприємства”, які, на відміну від існуючих, дозволяють врахувати відповідні пріоритетні напрямки економічних перетворень і спрямовані на інтеграцію до СOT;

– система показників, що являє собою узагальнення напрямків економічних перетворень, яка з більшим ступенем достовірності сприяє відслідковуванню стану конкурентоспроможності підприємств у процесі адаптації до умов СOT і його управління;

– методичний підхід до аналізу та систематизації критеріїв конкурентоспроможності підприємств за допомогою факторного та

матричного аналізів, що дозволяє, на відміну від існуючих, запропонувати відповідні узагальнені стратегії економічних перетворень за кластерами.

Практичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що для підприємств машинобудування запропоновані розробки становитимуть науково-методичне підґрунтя для управління конкурентоспроможністю в процесі адаптації їх діяльності до умов СОТ. Використання підприємствами методичного підходу до підвищення конкурентоспроможності дозволить їм адаптуватися до умов СОТ шляхом здійснення таких економічних перетворень, які враховують фінансові, часові та технологічні можливості й обмеження. Застосування методів аналізу конкурентоспроможності підприємств дозволить приймати управлінські рішення на основі системи показників, яка сприяє відслідковуванню стану конкурентоспроможності підприємств з урахуванням особливостей процесу адаптації до умов СОТ. Впровадження підприємствами методичних засад визначення пріоритетних напрямків економічних перетворень з адаптації до діяльності в умовах СОТ дозволить їм забезпечити послідовне підвищення власної конкурентоспроможності.

Основні теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи впроваджено у практичну діяльність машинобудівних підприємств, а саме: ВАТ «Харверст» (акт впровадження від 12.05.2009р.); ОП Корпорація «Гідроелекс» (акт впровадження від 15.04.2009р.); ТОВ «ІЦ ДКБШВ» (акт впровадження від 20.05.2009р.). Окремі результати дисертаційної роботи використані при виконанні науково-дослідницької роботи «Розробка концепції та теоретичних засад управління конкурентоспроможністю промислових підприємств в умовах глобалізації» (№ ДР 0104U003360) при підготовці розділу: „Оцінка та діагностика конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах глобалізації”. Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено у навчальний процес кафедри фінансів, контролінгу та зовнішньоекономічної діяльності НТУ «ХП» (акт впровадження від 3.04.2009р.) при викладанні дисциплін «Міжнародний менеджмент», «Міжнародний маркетинг», «Міжнародне співробітництво України».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою роботою, в якій викладено обґрунтований підхід до проблеми адаптації підприємств машинобудування до умов СОТ. Наукові положення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист, одержані здобувачем особисто. З наукових публікацій, які опубліковано у співавторстві, використані лише ті положення, що є результатом особистого дослідження здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження були викладені і схвалені під час проведення міжнародних науково-практичних конференцій: XIV міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (м. Харків, 2006 р.);

Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми управління економічними процесами промислових підприємств» (м. Харків, 2006 р.); V міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження й оптимізація економічних процесів «Оптимум 2006»» (м. Харків, 2006 р.); XV міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (м. Харків, 2007 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств» (м. Харків, 2008 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 11 наукових працях, з яких 9 – у наукових фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи – 205 сторінок. Робота містить 14 таблиць, з них 12 за текстом, 2 – на окремих сторінках, 60 рисунків за текстом, список використаних джерел зі 187 найменувань на 18 сторінках, 9 додатків на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методологічне підґрунтя та базу дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних здобувачем результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У **першому розділі** «Сучасний стан та перспективи розвитку машинобудівних підприємств в процесі їх адаптації до умов СОТ» наведено обґрунтування актуальності інтеграційних перетворень, пов'язаних із вступом України до СОТ. Розглянуто точки зору вчених-економістів стосовно зазначеної проблематики, у тому числі щодо можливих наслідків вступу до СОТ – здобутків та втрат. Конкретизовано як позитивні, так і негативні моменти для підприємств машинобудування від вступу України до СОТ, також виявлено ризики для підприємств при такій інтеграції.

Аналіз міжнародного досвіду здійснення програм адаптації до умов СОТ дозволив визначити їх типову структуру, до складу якої входять заходи з підвищення конкурентоспроможності підприємств до рівня міжнародної конкуренції. Розглянуті нові ринкові умови, пов'язані зі вступом України до СОТ, та відзначено роль держави в підготовці вітчизняних підприємств до цих умов. Доведено, що категорії «конкурентоспроможність підприємства» і «адаптація підприємства» є тісно взаємопов'язаними та взаємозалежними. З одного боку, конкурентоспроможність базується на здатності підприємства адаптуватися до змін, а з іншого боку – адаптація відбувається шляхом підвищення конкурентоспроможності до нових конкурентних вимог.

Визначено, що адаптація підприємств до умов СОТ є цілеспрямованим процесом забезпечення конкурентоспроможності в зміненому середовищі, викликаному законодавчими та конкурентними джерелами у зв'язку з інтеграцією України до СОТ шляхом здійснення необхідних для цього економічних перетворень.

Аналіз показників економічної діяльності по підприємствах машинобудування Харківської області за 2001-2007 рр. підтвердив незадовільний стан галузі регіону напередодні вступу України до СОТ (табл. 1). Частка збиткових підприємств галузі за цей період становила в середньому 44%. Зроблено висновок про неоднорідність щодо готовності підприємств машинобудування України до нових конкурентних умов діяльності. Також визначено, що така неоднорідність не дозволяє застосувати однакові підходи до підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування України в процесі адаптації до умов СОТ.

Таблиця 1

Показники економічної діяльності по підприємствах машинобудування
Харківської області, 2001-2007 рр.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Доход від реалізації, тис. грн.	3263458.1	3371426.5	3779726.9	4773719.8	5038599.7	5660822.9	8343399.9
Частка по промисловості в цілому, %	28	27.5	25	23	21	19	22
Чистий прибуток, тис. грн.	123871.5	-183902.1	-258482.1	-29277.6	38430.8	-104522.1	-14788.9
Чистий прибуток по промисловості в цілому, тис. грн.	287101.4	-423896.1	-215436.5	128066.0	592102.9	447815.0	1024197.7
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	4.7	-0.5	-0.6	3.1	1.8	1.7	1.7
Рівень рентабельності операційної діяльності по промисловості в цілому, %	5.0	0.2	1.1	3.4	4.7	4.7	5.7
Підприємства, які отримали прибуток, шт.	596	93	79	105	109	115	634
Прибуток, тис. грн.	296011.4	169631.3	101811.3	201880.0	187268.4	214952.1	365373.3
Підприємства, які отримали збиток, шт.	331	99	106	83	78	71	379
Збиток, тис. грн.	172139.9	353533.4	360293.4	231157.6	148837.6	319474.2	380162.2

Мета роботи й обраний для дослідження метод збору даних обумовили необхідність визначення такого переліку критеріїв конкурентоспроможності, який відповідав би принципам необхідності та достатності саме в умовах СОТ. Аналіз попередніх досліджень з питань конкурентоспроможності та економічних наслідків вступу до СОТ, вивчення особливостей діяльності українських підприємств обумовив вибір таких з них: стан основних фондів, адаптація до міжнародних стандартів, наявність міжнародних сертифікатів, мінімізація ризиків, політика ціноутворення, сервіс, інновації, кваліфікація кадрів, організаційна структура тощо.

Розроблено порядок дій для досягнення мети, поставленої в роботі, а саме розробки науково-методичних засад управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування України до умов СОТ. Зазначено, що доцільним вважається вироблення відповідних напрямків підвищення конкурентоспроможності підприємств з урахуванням міри їхньої підготовки до умов СОТ.

Рис. 1 Формування економічної стратегії адаптації підприємств машинобудування України до умов СОТ

Для кожного кластеру, визначеного за ознаками конкурентоспроможності підприємств в умовах СОТ, пропонується обґрунтування пріоритетних напрямків економічних перетворень, виконання яких дозволить досягти прибутковості в кластері (рис. 1).

У другому розділі “Дослідження показників конкурентоспроможності машинобудівних підприємств з використанням кластерного аналізу” визначено та обґрунтовано методи збору та аналізу даних, що сприятимуть досягненню поставленої мети та завдань дисертаційної роботи. Наведено процедуру отримання даних про стан адаптації і конкурентоспроможності підприємств, методи їхнього опрацювання та формування відповідних рекомендацій для досліджуваних підприємств.

Для дослідження стану конкурентоспроможності в умовах СОТ визначено сорок чотири підприємства, які, як видно з таблиці 2, репрезентують більшість підгалузей машинобудування України.

Структура галузей машинобудування України у 2007 р., %

Галузі машинобудування	Питома вага в товарній продукції, %
Автомобілебудування	36%
Сільськогосподарське машинобудування і тракторобудування	11%
Електротехнічне машинобудування	12%
Хімічне і нафтохімічне	9%
Суднобудування	8%
Будівельно-дорожнє та комунальне машинобудування	7%
Приладобудування	4%
Машинобудування для легкої та харчової промисловості, виробництво побутових машин	4%
Верстатобудування та інструментальне машинобудування	4%
Авіабудування	4%
Гірничошахтне і гірничорудне машинобудування	3%

Серед підприємств, які увійшли до досліджуваної аналітичної вибірки, можна окремо виділити відомі в Україні та за кордоном: ВАТ «Більшовик», ЗАТ завод «Південкабель», ВАТ завод ім. Фрунзе, колективне підприємство «Київтрактородеталь», ВАТ завод хімічного машинобудування «Червоний Жовтень», ВАТ завод «Київпродмаш», ЗАТ «Київторгмаш», ВАТ «Меридіан» ім. С.П. Корольова, ТОВ НВП «Білоцерківмаз», ВАТ «Комсомолец», ЗАТ «Ремточмеханіка», Макіївський завод шахтної автоматики та інші.

Усі підприємства аналітичної вибірки реалізують продукцію на внутрішньому ринку, а 64% з них орієнтуються як на внутрішній, так і на зовнішній ринок. Стосовно чисельності працюючих отримані такі результати: підприємства з кількістю працівників до 100 осіб – 50%; від 100 до 1000 осіб – 27%; від 1000 й більше співробітників – 23%.

Отримані результати дослідження дозволяють зробити висновок про різноманітність стану підприємств машинобудування як у підготовці до умов СОТ, так і в характері економічних перетворень, спрямованих на підвищення власної конкурентоспроможності. Виходячи з цього, запропоновано методичний підхід до розробки політики підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування України в процесі адаптації до умов СОТ, який базується на кластерному аналізі та дозволяє визначити однорідні групи підприємств, для кожної з яких можна визначити уніфіковані стратегії економічних перетворень.

Кластерний аналіз проводився по групі даних „Заходи, що застосовуються на підприємстві для забезпечення готовності до умов СОТ та збільшення їх конкурентоспроможності”, що характеризує, чим підприємство займається (виробництво продукції або її реалізація), на що орієнтується (внутрішній або зовнішній ринок), розміри підприємства, характеристика основних фондів і т.ін.

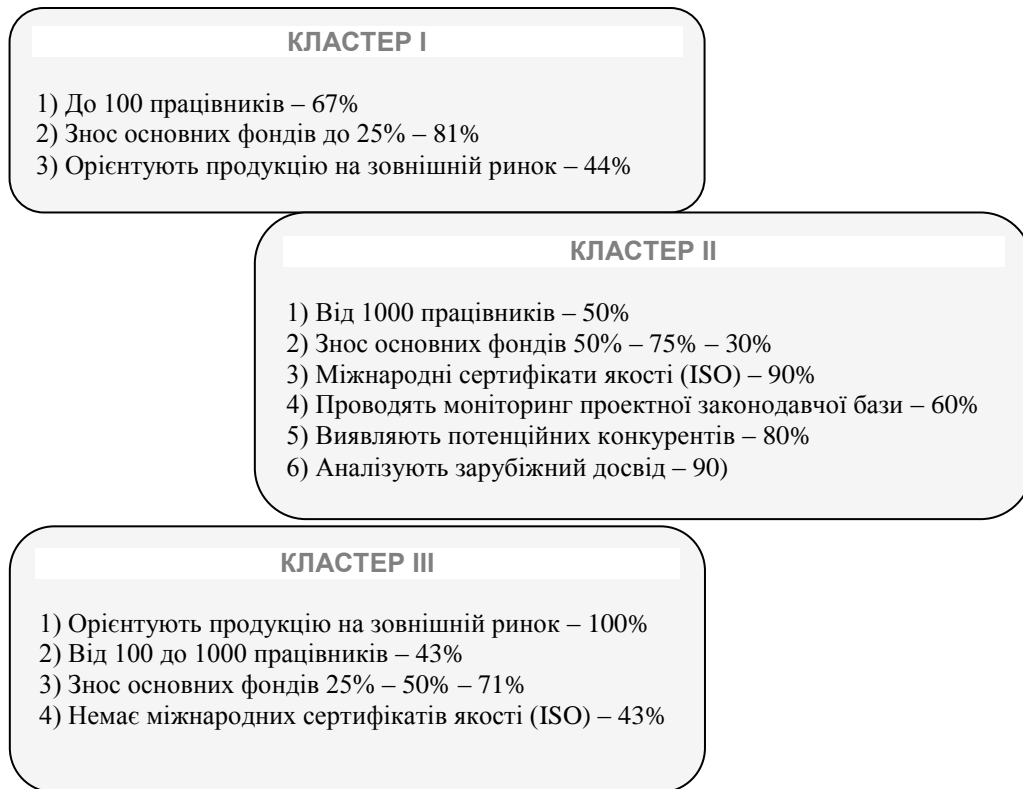

Рис. 2 Характерні ознаки кластерів машинобудування, виділених за станом конкурентоспроможності в процесі адаптації до умов СОТ

На підставі цього аналізу з використанням пакету прикладних програм SPSS отримано трикластерну модель сукупності підприємств машинобудування за рівнем їх конкурентоспроможності (рис.2). Аналіз підприємств кожного з кластерів дав можливість зробити висновок про те, що немає жодної з груп, підприємства якої достатньо підготовлені до нових умов торгівлі після вступу України до СОТ. Отже, для підприємств кожного кластеру необхідно визначити відповідні пріоритетні напрямки економічних перетворень, націлені на адаптацію їхньої діяльності до умов СОТ.

Для виявлення переваг та недоліків в економічних перетвореннях підприємств кожного з кластерів застосовано порівняльний аналіз.

Дані, відображені на рис. 3, свідчать про те, що підприємства першого кластеру потребують заміни основних фондів у меншому обсязі, тому можуть зменшувати собівартість за рахунок зниження витрат на виробництво, а також випускати високоякісну продукцію. А от підприємства другого й третього кластерів, потребують заміни основних фондів у розмірі 25% – 50%.

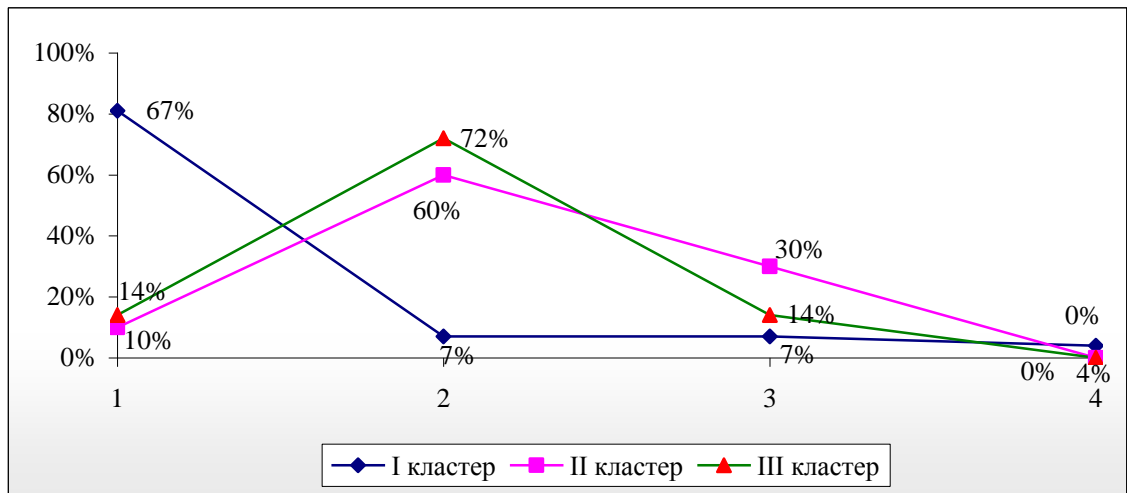

Рис. 3 Необхідність у заміні основних фондів підприємств де, 1 – до 25%; 2 – 25% – 50%; 3 – 50% – 75%; 4 – 75% – 100%.

Одним з найважливіших показників рівня конкурентоспроможності підприємств є наявність міжнародних сертифікатів якості на їх продукцію. Дані по наявності міжнародних сертифікатів у підприємств кожного з кластерів на продукцію відображені на рис. 4.

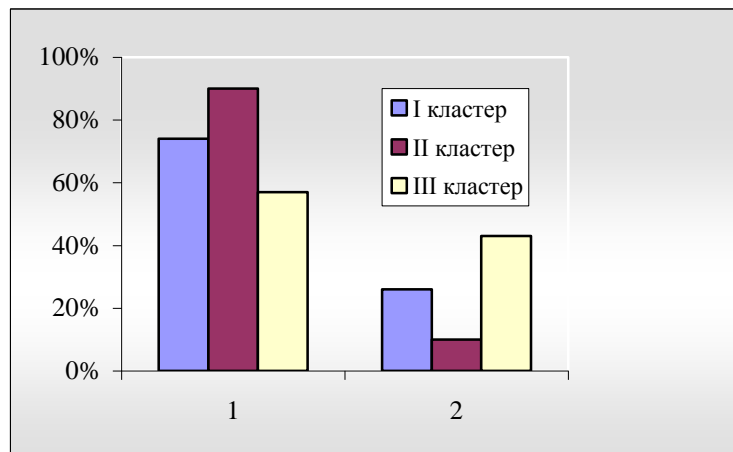

Рис. 4 Наявність міжнародних сертифікатів де, 1 – є міжнародні сертифікати; 2 – немає міжнародних сертифікатів.

Порівняльний аналіз підприємств кожного з кластерів дав можливість виявити переваги та недоліки в економічних перетвореннях адаптаційного процесу підприємств машинобудування України до умов СОТ. До першого кластеру увійшли переважно малі та середні підприємства, яким притаманна спрямованість управління на успішну адаптацію до умов СОТ. Найбільш підготовленими до конкуренції в умовах СОТ та потужними є підприємства другого кластеру. Для підприємств третього кластеру характерним є брак дій, які б демонстрували ефективну підготовку до конкуренції в умовах СОТ.

Запропонований метод аналізу конкурентоспроможності підприємств, в залежності від стану підготовки до умов СОТ, дозволив використати диференційний підхід на основі кластерного аналізу машинобудування України з урахуванням існуючих фінансових, часових, технологічних можливостей для визначення шляхів і пріоритетів адаптації підприємств до нових торговельних умов.

У третьому розділі «Розвиток методичних засад підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств в умовах їх адаптації до вимог СОТ» за допомогою факторного аналізу були отримані узагальнюючі фактори, на базі яких у подальшому сформульовані напрямки економічних перетворень на підприємствах кожного з кластерів.

Проведений кореляційний аналіз критеріїв конкурентоспроможності дозволив виявити взаємозв'язки між ними, що характеризують сутність економічних перетворень на підприємствах у досліджуваних кластерах.

В таблицях 3 – 5 наведено результати кореляційного аналізу з точки зору трьох основних складових економічної політики підприємства, а саме: товар, персонал, підприємницькі ризики. У ході дослідження цих складових отримані дані як стосовно поточних заходів, які здійснюються для забезпечення конкурентоспроможності в умовах СОТ, так і запланованих. Кореляція між ними демонструє цілеспрямованість підприємств у здійсненні відповідних економічних перетворень. Це, у свою чергу, дозволяє удосконалити наукові уявлення про пріоритетні напрямки економічних перетворень на підприємствах машинобудування України, які визначені за кластерами на основі аналізу кореляційних зв'язків між критеріями конкурентоспроможності.

До групи «Товар» віднесено такі складові як якість, ціна, сервіс. До групи «Персонал» – організаційна структура й підготовка кадрів. До групи «Ризиків» – виявлення потенційних конкурентів, моніторинг проектної законодавчої бази, аналіз зарубіжного досвіду.

Результати кореляційного аналізу наведено у вигляді таблиць, що характеризують кожен з цих складових по досліджуваним кластерам.

Таблиця 3

Результати кореляційного аналізу за групою критеріїв «Товар»

	планують здійснюють	Якість	Ціна	Сервіс
Кластер 1	Якість	0,783 (p<0,0001)	–	–
	Ціна	–	0,857 (p<0,0001)	–
	Сервіс	–	–	0,799 (p<0,0001)
Кластер 2	Якість	0,667 (p<0,035)	–	–
	Ціна	–	0,583 (p<0,077)	–
	Сервіс	–	–	0,583 (p<0,077)
Кластер 3	Якість	–	–	–
	Ціна	–	–	–
	Сервіс	–	–	–

З отриманих результатів випливає, що критерії, пов'язані з товаром, відносяться до пріоритетних для підприємств першого кластеру, про що свідчать відповідні значущі коефіцієнти кореляції, які наведені в таблиці 3. Для підприємств другого кластера ці критерії не є першочерговими, на що вказують відповідні коефіцієнти кореляції.

Результати, отримані по групі критеріїв «Персонал», наведені в таблиці 4. З їх аналізу випливає, що підприємства першого і другого кластеру приділяють питанням впровадження нової організаційної структури та підготовки кадрів достатньо велику увагу, про що свідчать відповідні значущі коефіцієнти кореляції.

Таблиця 4

Результати кореляційного аналізу за групою критеріїв “Персонал”

	планують	Організаційна структура	Підготовка кадрів
	здійснюють		
Кластер 1	Організаційна структура	0,472 (p<0,013)	–
	Підготовка кадрів	–	0,559 (p<0,002)
Кластер 2	Організаційна структура	0,583 (p<0,077)	–
	Підготовка кадрів	–	0,667 (p<0,035)
Кластер 3	Організаційна структура	–	–
	Підготовка кадрів	–	1 (p<0,0001)

З отриманих результатів по групі критеріїв «Підприємницькі ризики» (табл. 5) можна зробити висновок, що на підприємствах першого кластеру проводиться робота з виявлення можливих ризиків від вступу України до СОТ шляхом визначення потенційних конкурентів й аналізу зарубіжного досвіду. Підприємства другого кластеру виявляють усі зазначені нижче заходи для мінімізації можливих ризиків від діяльності в умовах СОТ. У підприємств третього кластеру відзначається відсутність значущих кореляційних залежностей, що свідчить про те, що дані підприємства не приділяють гідної уваги мінімізації ризиків.

Таблиця 5

Результати кореляційного аналізу за групою критеріїв “Підприємницькі ризики”

	планують	Виявлення потенційних конкурентів	Моніторинг законодавства	Аналіз зарубіжного досвіду
	здійснюють			
Кластер 1	Виявлення потенційних конкурентів	0,650 (p<0,0001)	–	–
	Моніторинг законодавства	–	–	–
	Аналіз зарубіжного досвіду	–	–	0,511 (p<0,006)
Кластер 2	Виявлення потенційних конкурентів	0,667 (p<0,035)	–	–
	Моніторинг законодавства	–	0,612 (p<0,006)	–
	Аналіз зарубіжного досвіду	–	–	1 (p<0,0001)
Кластер 3	Виявлення потенційних конкурентів	–	–	–
	Моніторинг законодавства	–	–	–
	Аналіз зарубіжного досвіду	–	–	–

Машинобудівні підприємства першого та другого кластерів демонструють певну послідовність у визначенні та здійсненні

пріоритетних напрямків економічних перетворень, тоді як підприємствам третього кластеру це не є властивим.

Для виявлення узагальнюючих показників конкурентоспроможності підприємств машинобудування проведено факторний аналіз, який враховує отримані кореляційні залежності.

Спочатку факторний аналіз був проведений по всій сукупності аналітичної вибірки. Це дало можливість отримати узагальнені фактори підвищення конкурентоспроможності для підприємств машинобудування України: заходи, спрямовані на збільшення попиту; інноваційна політика; міжнародна сертифікація; кадрова політика; заміна основних фондів; питання правового регулювання; розвиток інфраструктури сервісу; міжнародна стандартизація; аналіз зарубіжного досвіду; державна підтримка; заміна застарілих основних фондів.

Отримана в результаті факторного аналізу загальна картина характеризує економічні перетворення на підприємствах машинобудування України стосовно зростання власної конкурентоспроможності. Для отримання основних напрямків стратегії збільшення конкурентоспроможності однорідних груп (кластерів) підприємств (окремих підприємств) факторний аналіз був проведений в кожному з кластерів.

Цей методичний підхід до аналізу та систематизації критеріїв конкурентоспроможності підприємств дозволив визначити узагальнюючі фактори їх конкурентоспроможності в умовах СОТ і систематизувати ці фактори відповідно кластерам. Отримані узагальнюючі фактори ранжовані згідно зі своєю значущістю, що визначається за результатами факторного аналізу. В таблиці 6 наведено систему показників стану конкурентоспроможності підприємств машинобудування, що відображає сутність економічних перетворень у кластерах.

Таблиця 6

Система показників стану конкурентоспроможності підприємств

Загальна група	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
Маркетинг	Інноваційна політика	Кадрова політика	Кадрова політика
Інноваційна політика	Маркетинг	Управління ризиками	Маркетинг
Міжнародна сертифікація	Сервіс	Аналіз зарубіжного досвіду	Міжнародна сертифікація
Кадрова політика	Міжнародна сертифікація	Заміна основних фондів	Мінімізація ризиків
Заміна основних фондів	Заміна основних фондів	Міжнародна сертифікація	Інвестиційний клімат
Питання правового регулювання	Удосконалення системи якості продукції	Співпраця в інноваційній сфері	
Розвиток інфраструктури сервісу	Кадрова політика	Державна підтримка	
Міжнародна стандартизація	Інвестиційний клімат	Удосконалення системи якості продукції	
Аналіз зарубіжного досвіду	Політика мінімізації ризиків		
Державна підтримка	Державна підтримка		

На основі ранжованої послідовності факторів, з урахуванням особливостей економічної політики підприємств кожного кластеру, були визначені необхідні економічні перетворення, які характеризують поетапну адаптацію підприємств машинобудування України до умов СОТ.

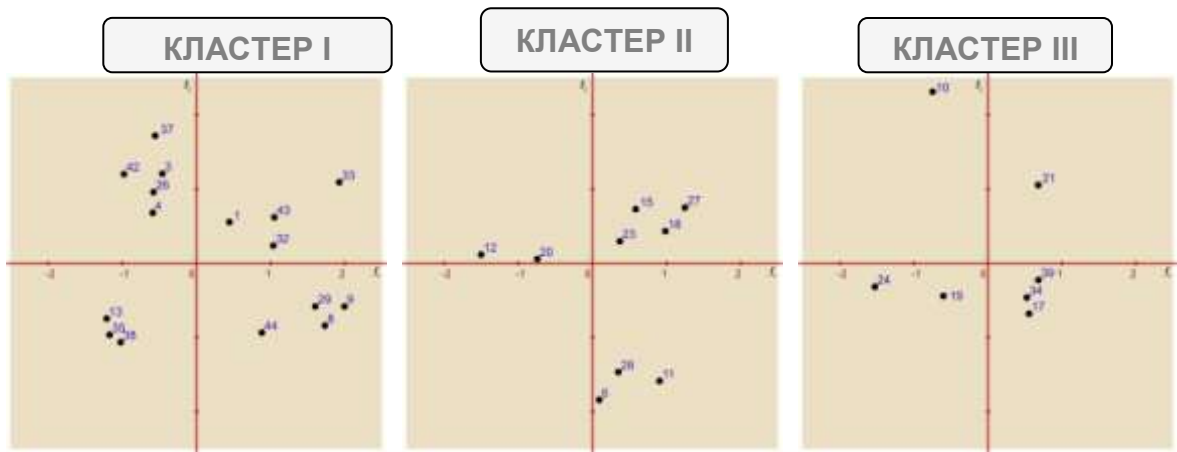

Рис. 5 Розподіл підприємств за основними факторами в кластерах

Аналіз розподілу підприємств за основними факторами в кластерах дозволив визначити, що найбільш адаптованими до умов СОТ є ті, що перебувають у першому квадранті (рис. 5). Для інших підприємств пропонується застосувати стратегії економічних перетворень, які б дозволили їм переміститися в квадрант перший відповідних кластерів.

Для практичної апробації методичного підходу підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування України в процесі адаптації до умов СОТ було обрано такі підприємства машинобудування України, які не потрапили до аналітичної вибірки дослідження: ВАТ «Харверст», ОП Корпорація «Гідроелекс», ТОВ «ІЦ ДКБШВ». Слід зазначити, що підприємства мають різну форму власності, кількість працівників, зношеність основних виробничих фондів та інше.

Згідно з отриманими результатами, ВАТ «Харверст» і ТОВ «ІЦ ДКБШВ» потрапили в Кластер 3, так як відповідні відстані до центра цього кластера виявилися мінімальними, а ОП Корпорація «Гідроелекс» до першого. Аналіз отриманих результатів черговий раз підтвердив близькість характеристик підприємств з результатами в цілому за відповідним кластером.

Практичне застосування розробленого методичного підходу дає змогу всебічно враховувати стан конкурентоспроможності підприємства, його відповідність умовам СОТ та визначити на цій основі відповідні стратегії економічних перетворень.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено теоретичне обґрунтування та вирішення науково-практичного завдання управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування в процесі їх адаптації до умов діяльності в рамках Світової організації торгівлі. Результати виконаного дослідження дозволяють сформулювати такі загальні висновки:

1. Доведено, що категорії «конкурентоспроможність підприємства» та «адаптація підприємства» є тісно взаємопов'язаними та взаємозалежними. З одного боку, конкурентоспроможність базується на здатності підприємства адаптуватися до змін, а з іншого боку – адаптація відбувається шляхом підвищення конкурентоспроможності до нових конкурентних вимог. У підсумку, вирішення завдання адаптації машинобудівних підприємств до умов СОТ полягає в забезпеченні їхньої конкурентоспроможності шляхом здійснення відповідних економічних перетворень.

2. На основі вивчення попередніх досліджень з питань конкурентоспроможності та економічних наслідків вступу до СОТ запропоновано вдосконалити методи аналізу конкурентоспроможності підприємств машинобудування України з урахуванням міри їхньої підготовки до умов СОТ. Аналіз показників економічної діяльності по підприємствах машинобудування Харківської області за 2001-2007 рр. підтвердив неоднорідність у готовності підприємств машинобудування України до нових конкурентних умов. Запропоновано визначити однорідні групи підприємств машинобудування за станом їх підготовки до умов СОТ та застосувати диференційовані підходи до аналізу їх конкурентоспроможності.

3. Отримані результати дозволили зробити висновок про відсутність однорідності стану підготовленості підприємств машинобудування до конкуренції в умовах СОТ. Отримані результати також підтвердили існування неоднорідності в характері економічних перетворень, що спрямовані цими підприємствами на підвищення власної конкурентоспроможності. Виходячи з цього, запропоновано методичний підхід до підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудування України в процесі адаптації до умов СОТ, який базується на кластерному аналізі та дозволяє визначити однорідні групи підприємств, для кожної з яких можна визначити уніфіковані стратегії економічних перетворень. Отримано трикластерну модель сукупності підприємств машинобудування за рівнем їх конкурентоспроможності. Аналіз підприємств кожного з кластерів дав можливість зробити висновок про те, що немає жодної з груп, підприємства якої повною мірою підготовлені до нових умов торгівлі після вступу України до СОТ. Отже, для підприємств кожного кластеру необхідно визначити відповідні

пріоритетні напрямки економічних перетворень, націлені на адаптацію їхньої діяльності в умовах СОТ.

4. Порівняльний аналіз кластерів підприємств дав можливість виявити переваги та недоліки в економічних перетвореннях адаптаційного процесу підприємств машинобудування України до умов СОТ. До першого кластеру увійшли переважно малі та середні підприємства, яким притаманна спрямованість управління на успішну адаптацію до умов СОТ. Найбільш підготовленими до конкуренції в умовах СОТ за такими показниками, як стан основних фондів, адаптація до міжнародних стандартів, наявність міжнародних сертифікатів, мінімізація ризиків, політика ціноутворення, сервіс, інновації, кваліфікація кадрів, організаційна структура, є підприємства другого кластеру. Для підприємств третього кластеру характерним є брак дій, які б демонстрували ефективну підготовку до конкуренції в умовах СОТ.

5. Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити, що машинобудівні підприємства першого та другого кластерів демонструють певну послідовність у визначенні та здійсненні пріоритетних напрямків економічних перетворень, спрямованих на адаптацію до умов СОТ, тоді як підприємствам третього кластеру це не є властивим. Для виявлення системи узагальнюючих показників стану конкурентоспроможності підприємств машинобудування проведено факторний аналіз з урахуванням отриманих кореляційних залежностей. Пріоритетними узагальнюючими показниками стану конкурентоспроможності підприємств першого кластеру є показники інноваційної політики та маркетингу, другого кластеру – кадрової політики та мінімізації ризиків, третього – кадрової політики та маркетингу.

6. На основі ранжованої послідовності факторів, з урахуванням особливостей економічної політики підприємств кожного кластеру, були визначені економічні перетворення, що характеризують поетапну адаптацію підприємств машинобудування України до умов СОТ. Для кожного кластеру побудовано відповідні матриці, де підприємства систематизовано по чотирьом квадрантам за основними факторами. Матричний аналіз розподілу підприємств у кластерах дозволив визначити, що найбільш адаптованими до умов СОТ є ті, які перебувають у першому квадранті. Для підприємств другого, третього та четвертого квадрантів пропонується застосовувати стратегії економічних перетворень, які би дозволили їм переміститися в перший квадрант за відповідними пріоритетними узагальнюючими показниками стану конкурентоспроможності для кожного з кластерів. Для першого кластеру пропонуються стратегії з маркетингу та інноваційної діяльності, для другого – управління кадрами та управління ризиками, для третього – управління кадрами та маркетингу.

7. Результати дисертаційного дослідження впроваджені у виробничу діяльність ВАТ «Харверст», ОП Корпорація «Гідроелекс», ТОВ «ІЦ ДКБШВ» та навчальний процес НТУ «ХП».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Геворкян А.Ю. Аналіз перспектив вступлення України в ВТО/А.Ю. Геворкян// Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. - 2002. - №.8. - С. 95-98.

2. Геворкян А.Ю. Функционирование рыночных институтов в условиях вступления Украины в ВТО /А.Ю. Геворкян// Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. - 2005. - №.3. - С. 130-135.

3. Геворкян А.Ю. Анкетний метод дослідження конкурентних переваг підприємств України в умовах СОТ /А.Ю. Геворкян// Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2006. - №15. – С.182-188.

4. Геворкян А.Ю. Застосування кластерного аналізу в дослідженні конкурентних переваг підприємств машинобудівної галузі /А.Ю. Геворкян// Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – Випуск 216, - Т. 1. – С. 122-132.

5. Геворкян А.Ю. Виявлення потенційних переваг і слабких сторін при оцінці конкурентоздатності підприємств машинобудівної галузі України /А.Ю. Геворкян// Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2006. - №41. – С. 63-68.

6. Геворкян А.Ю. Застосування порівняльного аналізу для груп підприємств машинобудівної галузі України на основі кластеризації /А.Ю. Геворкян// Економіка розвитку. – Харків: ХДЕУ. – 2006. - №7. – С. 48-50.

7. Геворкян А.Ю. Аналіз економічних складових конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі України /А.Ю. Геворкян// Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2007. - №16. – С. 77-81.

8. Геворкян А.Ю. Моделювання організаційно-економічного механізму адаптації підприємств машинобудівної галузі України до умов СОТ/ Т.В. Данько, А.Ю. Геворкян// Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2008. - №20. – С. 267-273.

Здобувачем визначено напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі України за допомогою факторного аналізу.

9. Геворкян А.Ю. Розробка політики забезпечення конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі України в процесі адаптації до умов СОТ /А.Ю. Геворкян // Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ „ХПІ”. – 2009. - №18. – С. 63-68.

10.Геворкян А.Ю. Виявлення потенційних переваг і слабких сторін при оцінці конкурентоздатності підприємств машинобудівної галузі України /А.Ю. Геворкян// Труди V Міжнародної науково-практичної конференції [Дослідження та оптимізація економічних процесів „Оптимум -2006”], (Харків, 23-24 листопада 2006р.) / НТУ „ХПІ”.– Харків: НТУ „ХПІ”, 2006. – С.119-120.

11.Геворкян А.Ю. Напрямки організаційно-економічних перетворень на підприємствах машинобудівної галузі України в умовах СОТ/А.Ю. Геворкян // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств], (Харків, 29-30 жовтня 2008р.)/ НТУ „ХПІ”. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2008. – С.38-39.

АНОТАЦІЯ

Геворкян А.Ю. Адаптація підприємств машинобудування до умов СОТ. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут”. – Харків, 2009.

Дисертація присвячена розвитку теоретичних та методичних засад управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування в процесі адаптації до умов СОТ. Досліджено сутність категорій «адаптація підприємства» та «конкурентоспроможність підприємства» та виявлено їх взаємозв'язок. Підтверджено неоднорідність машинобудівних підприємств у готовності до нових конкурентних умов. Обґрунтовано методичний підхід до підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств у процесі адаптації до умов СОТ, який дозволяє для кожної з однорідних груп підприємств визначити уніфіковані стратегії економічних перетворень. Для всіх кластерів розроблено відповідні матриці, де для підприємств, які систематизовано за узагальнюючими показниками, запропоновано типові стратегії економічних перетворень.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, управління підприємствами, конкурентоспроможність підприємств, методи управління, світові ринки, адаптація, підприємства машинобудування, економічні перетворення.

АННОТАЦИЯ

Геворкян А.Ю. Адаптация предприятий машиностроения к условиям ВТО. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт». – Харьков, 2009.

В диссертационной работе предложены теоретические и методические основы управления конкурентоспособностью предприятий машиностроения в процессе адаптации к условиям Всемирной торговой организации. Обобщены существующие научные подходы к категориям «адаптация предприятия» и «конкурентоспособность предприятия», уточнены их экономическая сущность и взаимосвязь в контексте исследования проблем вступления Украины в ВТО. Подтверждена роль конкурентоспособности предприятий как основного критерия, обеспечивающего эффективность производства и способствующего успешной экономической интеграции в ВТО. Предложено определение адаптации предприятий машиностроения к условиям ВТО в качестве обеспечения их конкурентоспособности путем осуществления соответствующих необходимых экономических преобразований.

Проанализированы показатели экономической деятельности предприятий машиностроения Харьковской области. Выявлена неоднородность среди предприятий машиностроения в состояниях подготовленности к новым конкурентным условиям. Определено, что такая неоднородность не позволяет предложить одинаковые подходы к повышению конкурентоспособности предприятий машиностроения в процессе адаптации к условиям ВТО. Предложено усовершенствовать методы анализа конкурентоспособности предприятий машиностроения с учетом различий в состоянии их готовности к эффективной экономической деятельности в условиях ВТО.

Обоснован методический подход повышения конкурентоспособности предприятий машиностроения в процессе адаптации к условиям ВТО, основанный на выявлении при помощи кластерного анализа однородных групп предприятий, для каждой из которых можно разработать общие стратегии экономических преобразований. Получена трехкластерная модель совокупности предприятий машиностроения по уровню их конкурентоспособности в условиях ВТО. Для каждого кластера предприятий предложено определить соответствующие приоритетные направления экономических преобразований, нацеленные на адаптацию их деятельности к условиям ВТО.

В результате сравнительного анализа установлено, что первый кластер включает в себя преимущественно малые и средние предприятия,

которым свойственна целенаправленность управления на успешную адаптацию к условиям ВТО. Наиболее крупными по своим размерам и подготовленными к конкуренции в условиях ВТО являются предприятия второго кластера. Для предприятий третьего кластера характерна низкая активность в проведении мероприятий, демонстрирующих эффективную подготовку к конкуренции в условиях ВТО.

Выявлена взаимосвязь между показателями, характеризующими осуществление экономических преобразований на предприятиях в каждом кластере. Установлено, что предприятия первого и второго кластеров машиностроения демонстрируют определенную последовательность в осуществлении экономических преобразований, направленных на адаптацию к условиям ВТО, тогда как предприятиям третьего кластера это не свойственно. Для выявления обобщенных показателей конкурентоспособности предприятий машиностроения проведен факторный анализ. Приоритетными обобщенными показателями состояния конкурентоспособности предприятий первого кластера являются показатели инновационной политики и маркетинга, второго кластера – кадровой политики и управления рисками, третьего – кадровой политики и маркетинга.

Для каждого кластера разработаны матрицы, систематизирующие предприятия по четырем квадрантам в соответствии с выявленными приоритетными обобщенными показателями состояния конкурентоспособности. Матричный анализ распределения предприятий в кластерах позволил определить, что наиболее адаптированные к условиям ВТО находятся в первом квадранте. Для всех квадрантов полученных матриц предложены стратегии первоочередных экономических преобразований, необходимые для адаптации к конкуренции в условиях ВТО.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, управление предприятиями, конкурентоспособность предприятий, методы управления, мировые рынки, адаптация, предприятия машиностроения, экономические преобразования.

ANNOTATION

Gevorkyan A.Y. The adaptation of machine building enterprises to the conditions of WTO. – Manuscript.

The thesis in order to receive a candidate's degree on Economics in the speciality 08.00.04 – economy and management of enterprises (according to kinds of economic activity). – National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”. – Kharkiv, 2009.

The thesis is dedicated to the development of theoretical and methodical ways of the management of the competitiveness of enterprises in the machine building industry in the process of the adaptation to the conditions of the WTO. The essence of the categories “the adaptation of an enterprise” and “the

competitiveness of an enterprise” taking into account their intercommunication has been investigated. The heterogeneity of the machine building enterprises in the preparedness to new competitive conditions is proved. The methodical approach to the rise of the competitiveness of machine building enterprises in the process of the adaptation to the conditions of WTO that leave to every similar group of enterprises to fix the unified strategy of economic reforms is substantiated. The suitable matrixes to all the clusters are devised where the typical strategy of economical reforms are offered for the enterprises that are systemized according to the generalized indices.

Key words: external economic activity, management of enterprises, competitiveness of enterprises, management methods, world markets, adaptation, machine building enterprises, economic reforms.

Відповідальний за випуск Данько Т.В.